

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/54/139-143>

Alim Allahverdiyev
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0003-9610-7012>
aallahverdili@gmail.com

Azərbaycanın su ehtiyatlarının hüquqi qorunması: Problemlər və perspektivlər

Xülasə

Su ehtiyatlarının hüquqi qorunması müasir ekoloji və iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri olmaqla, davamlı inkişaf və ətraf mühitin mühafizəsi baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan Respublikası su resurslarının həcminə görə məhdud imkanlara malik olan ölkələr sırasında yer alır və bu məhdudiyyət iqlim dəyişikliyi, artan antropogen təzyiq və transsərhəd su resurslarının istifadəsindəki hüquqi çətinliklər fonunda daha da aktuallaşır. Bu kontekstdə milli qanunvericiliyin effektivliyi, su ehtiyatlarının idarə olunmasında iştirak edən dövlət orqanlarının səlahiyyət bölgüsü, suyun bölgüsü və istifadəsinə dair icazə sistemi, eləcə də çirklənməyə qarşı tətbiq olunan hüquqi mexanizmlər xüsusi təhlil tələb edir.

Məqalədə ilk olaraq su ehtiyatlarının hüquqi statusu, normativ-hüquqi tənzimlənmə bazası və dövlət nəzarətinin institusional əsasları araşdırılır. İkinci olaraq transsərhəd çayların hüquqi istifadəsi, sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrindəki çirklənmə riskləri və mövcud qanunvericilikdəki boşluqlar praktiki problemlər kontekstində qiymətləndirilir. Üçüncü istiqamətdə isə beynəlxalq hüququn mütərəqqi nümunələri əsasında Azərbaycan üçün effektiv su idarəetməsi modelinin hüquqi əsasları və qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələr irəli sürülür.

Tədqiqat göstərir ki, su ehtiyatlarının hüquqi qorunması yalnız qanuni çərçivənin mövcudluğu ilə deyil, bu çərçivənin effektiv icrası, şəffaf idarəetmə və informasiya mübadiləsinin gücləndirilməsi ilə mümkündür. Bu baxımdan su resurslarının qorunması sahəsində normativ mexanizmlərin gücləndirilməsi, beynəlxalq razılaşmalarla uzlaşmanın təmin olunması və institusional islahatlar məsələnin həllində mühüm rol oynaya bilər.

Açar sözlər: su ehtiyatları, hüquqi tənzimləmə, transsərhəd su resursları, çirklənmənin hüquqi məsuliyyəti, davamlı idarəetmə, normativ baza, ətraf mühit hüququ, su hüququ, ekoloji islahatlar, iqlim dəyişikliyi və su siyasəti

Alim Allahverdiyev
Baku State University
Master's student
<https://orcid.org/0009-0003-9610-7012>
aallahverdili@gmail.com

Legal Protection of Azerbaijan's Water Resources: Problems and Prospects

Abstract

The legal protection of water resources represents one of the key priorities of contemporary environmental and economic policy, playing a vital role in ensuring sustainable development and the preservation of natural ecosystems. The Republic of Azerbaijan, being a country with limited freshwater resources, faces increasingly urgent challenges due to climate change, growing anthropogenic pressures, and legal complexities surrounding the use of transboundary water bodies. In this context, the effectiveness of national legislation, the distribution of powers among relevant

state bodies, the licensing system for water use, and legal mechanisms against pollution require thorough analysis.

This article first examines the legal status of water resources in Azerbaijan, the national regulatory framework, and the institutional structures responsible for oversight. Secondly, it explores practical challenges such as pollution risks stemming from industrial and agricultural sectors, regulatory gaps in the management of shared rivers (e.g., Kura, Araz), and inefficiencies in water infrastructure. Finally, based on progressive examples from international law, the paper outlines potential legal reforms and strategic approaches for establishing an integrated and effective water governance model in Azerbaijan.

The study concludes that the legal protection of water resources depends not only on the existence of legislation but also on the efficiency of its implementation, transparent governance, and robust information exchange. Strengthening legal mechanisms, ensuring harmonization with international agreements, and advancing institutional reforms are essential to securing long-term, equitable access to water in Azerbaijan.

Keywords: *water resources, legal regulation, transboundary water, liability for pollution, sustainable water management, legal framework, environmental law, water law, ecological reforms, climate change and water policy*

Giriş

Su ehtiyatları hər bir ölkənin ekoloji təhlükəsizliyi, ictimai sağlamlığı və iqtisadi inkişafı üçün strateji resurslardan biridir. Suya çıxış hüququ insan hüquqlarının tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, dövlətin ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində beynəlxalq və konstitusion öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi baxımından da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xüsusilə iqlim dəyişikliyi, suya tələbatın artması, sənaye və kənd təsərrüfatı fəaliyyəti nəticəsində yaranan çirklənmələr fonunda su ehtiyatlarının hüquqi baxımdan düzgün tənzimlənməsi məsələsi getdikcə aktuallaşır.

Tədqiqat

Azərbaycan Respublikasında su ehtiyatlarının hüquqi qorunması əsasən “Su haqqında” Qanun, “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Qanun və digər normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir. Lakin mövcud hüquqi baza bir çox hallarda su ehtiyatlarının faktiki vəziyyəti və çağırışları ilə adekvat uyğunlaşmır. Qanunvericiliyin bəzi müddəaları köhnəlmiş və texniki baxımdan qeyri-dəqiq olmaqla, transsərhəd su obyektləri, su itkiləri, suvarma sistemlərinin hüquqi statusu və çirklənməyə görə məsuliyyət məsələlərində yetərli deyil (Abbasov, 2022).

Digər tərəfdən, Azərbaycanın yerləşdiyi coğrafi mövqe və çaylarının əhəmiyyətli hissəsinin qonşu ölkələrdən mənbələnməsi bu resurslar üzərində səmərəli və hüquqi əsaslandırılmış idarəetməni çətinləşdirir. Kür və Araz kimi əsas çayların transsərhəd xarakter daşması bu sahədə beynəlxalq hüququn və dövlətlərarası sazişlərin praktiki rolunu daha da artırır.

Bu məqalənin məqsədi Azərbaycan Respublikasında su ehtiyatlarının hüquqi qorunmasına dair normativ bazanı təhlil etmək, mövcud problemləri aşkara çıxarmaq və beynəlxalq hüquqi yanaşmalar əsasında perspektiv islahat istiqamətlərini müəyyənləşdirməkdir. Gələcəkdə bu sahədə hüquqi sabitlik, resursların davamlı istifadəsi və ictimai nəzarətin təmin olunması üçün daha təkmil hüquqi və institusional mexanizmlərin yaradılmasının zəruriliyi əsaslandırılır (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası, 1995).

1. Su ehtiyatlarının hüquqi statusu və normativ-hüquqi tənzimləmə çərçivəsi

Azərbaycan Respublikasında su ehtiyatları dövlətin mülkiyyətində olan milli sərvət hesab olunur. Bu yanaşma həm konstitusion, həm də qanunvericilik səviyyəsində təsbit edilib. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 14-cü maddəsi təbii ehtiyatların xalqın mülkiyyəti olduğunu, dövlətin bu mülkiyyətə sahiblik etdiyini və onun qorunmasına cavabdeh olduğunu bildirir. Su ehtiyatları da bu anlayışa daxil olan strateji resurslardır.

“Su haqqında” Qanun (1997-ci il) su ehtiyatlarının idarə olunmasının əsas hüquqi sənədidir. Bu qanunda su obyektlərinin anlayışı, növləri, istifadəsi, mühafizəsi və hüquqi rejimi təsbit olunmuşdur. Qanuna əsasən, su ehtiyatları içməli su mənbələri, suvarma məqsədli resurslar, sənaye ehtiyacları

üçün istifadə olunan sular və hidrotexniki qurğulara aid edilən sular şəklində təsnif olunur. Hər bir kateqoriya üçün ayrıca istifadə qaydaları mövcuddur (Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, 1997).

Su ehtiyatlarının istifadəsi üçün hüquqi rejim icazə əsaslı sistem üzərində qurulub. Yəni hüquqi və fiziki şəxslər, həmçinin müəssisələr su obyektlərindən istifadə etmək istədikdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarından lisenziya və ya icazə almalıdırlar. Bu icazələr müəyyən şərtlərlə verilir və istifadəçi həmin şərtlərə əməl etməyə borcludur. Məsələn, suyun həcmi, təyinatı, istifadənin müddəti və texniki şərtlər icazə sənədində qeyd olunur (UNECE [United Nations Economic Commission for Europe], 1992).

Su ehtiyatlarının hüquqi rejimi suyun keyfiyyət göstəriciləri ilə də bağlıdır. Yəni su yalnız mülkiyyət və ya istifadə hüququ deyil, həm də ekoloji normalar əsasında qorunur. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Qanun və “Sanitariya Qaydaları” bu sahədə mühüm rol oynayır. Bu sənədlər çirkli suların axıdılmasına, su ehtiyatlarının texnogen təsirdən qorunmasına dair normativ tələblər müəyyən edir.

Dövlət nəzarətini həyata keçirən əsas orqan Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və onun nəzdində fəaliyyət göstərən Su Ehtiyatlarının Mühafizəsi Departamenti hesab olunur. Bu qurumlar həm icazələrin verilməsi, həm də istifadəçilərin fəaliyyətinə nəzarət və monitoring funksiyalarını yerinə yetirirlər (Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, 1999).

Əlavə olaraq, su obyektlərinin mühafizə zonaları da hüquqi baxımdan tənzimlənir. Yəni çay, göl və digər su mənbələri ətrafında tikinti, təsərrüfat fəaliyyəti və ya tullantıların axıdılması müəyyən məsafə daxilində qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmışdır. Bu məsafələr sanitariya-mühafizə zonaları adlanır və onların konkret ölçüləri və istifadəsi qaydaları Nazirlər Kabinetinin qərarları ilə tənzimlənir (Hasanova, 2021).

Bütün bu hüquqi mexanizmlərin məqsədi ondan ibarətdir ki, su ehtiyatları təkcə bu gün üçün deyil, gələcək nəsillər üçün də qorunsun və davamlı istifadəsi təmin olunsun. Lakin bu hüquqi çərçivənin effektivliyi icra mexanizmlərinin güclü olmasından asılıdır. Bəzən icazəsiz istifadə, normativlərə əməl edilməməsi və suya nəzarət mexanizmlərindəki boşluqlar mövcud hüquqi rejimin tətbiqində çətinliklər yaradır. Bu isə ikinci fokusda ətraflı izah ediləcək praktiki problemləri doğurur.

2. Praktiki problemlər – çirklənmə, sərhədyanı su mənbələri və qeyri-effektiv istifadə

Azərbaycanın su ehtiyatlarının qorunması yalnız hüquqi sənədlərlə tənzimlənir. Bu sahədə ciddi praktiki problemlər də mövcuddur. Su ehtiyatlarının qorunmasına dair qanunların olmasına baxmayaraq, bu qanunların həyata keçirilməsi çox vaxt çətinliklə üzləşir. Çünki real vəziyyət ilə normativ bazadakı tələblər arasında fərq yaranır (Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, 2023).

Əvvəlcə sənaye və məişət çirklənməsi problemi qeyd olunmalıdır. Xüsusilə iri şəhərlərdə – Bakı, Sumqayıt, Gəncə və Mingəçevir kimi sənaye mərkəzlərində fəaliyyət göstərən müəssisələrin bir hissəsi hələ də tullantı sularını əvvəlcədən təmizləmədən çaylara və göllərə axıdır. Bu isə su ehtiyatlarının ekoloji balansına və insanların sağlamlığına təhlükə yaradır. Halbuki “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Qanuna əsasən, istənilən texnogen təsirə görə məsuliyyət nəzərdə tutulur. Amma bu məsuliyyətlərin icrası zəif nəzarət və cərimələrin aşağı effektivliyi səbəbindən çox vaxt praktikada tətbiq olunmur (Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti, 2005).

İkinci əsas problem sərhədyanı su resurslarıdır. Azərbaycanın əsas su arteriyaları olan Kür və Araz çaylarının böyük hissəsi ölkə həddindən kənarda – Gürcüstan, Ermənistan, Türkiyə və İran ərazisində formalaşır. Bu vəziyyət o deməkdir ki, Azərbaycanın istifadə etdiyi suyun miqdarı və keyfiyyəti bilavasitə qonşu ölkələrin su siyasətindən asılıdır. Transsərhəd su ehtiyatlarının qorunması üçün beynəlxalq razılaşmalar tələb olunsun da, regionda bu sahədə hüquqi mexanizmlər zəif inkişaf edib. Bu da Azərbaycanın su təhlükəsizliyinə ciddi təsir göstərir (International Water Association [IWA], 2020).

Üçüncü və çox mühüm problem suvarma sistemlərindəki su itkiləridir. Kənd təsərrüfatında istifadə olunan suvarma sistemlərinin böyük hissəsi köhnə və fiziki cəhətdən yararsız vəziyyətdədir. Bu sistemlərdə su itkiləri bəzən 30–40 %-ə qədər çatır. Lakin bu məsələ yalnız texniki deyil, həm də hüquqi məsələdir. Belə ki, su sərfiyyatının normativlərə uyğun tənzimlənməsi və bu sahədə ölçmə

cihazlarının tətbiqi qanunvericilikdə nəzərdə tutulsa da, praktikada icrası çox aşağı səviyyədədir (Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 2022).

Bundan əlavə, icazəsiz su istifadəsi və qanunsuz artezian quyularının qazılması da yayılmış problemlərdəndir. Qanunvericiliyə görə, bu hallar üçün inzibati məsuliyyət və cərimələr tətbiq olunur, lakin monitorinqin zəif aparılması və məlumatların qeyri-dəqiqliyi bu tədbirlərin effektivliyini azaldır. Nəhayət, məlumat mübadiləsinin və monitorinq sistemlərinin zəifliyi də böyük problemdir. Su ehtiyatlarının real vəziyyətinə dair açıq, dəqiq və etibarlı statistik məlumatlara çıxış çox zaman məhduddur. Bu da hüquqi nəzarətin və ictimai iştirakın zəifləməsinə səbəb olur.

Beləliklə, hüquqi çərçivə mövcud olsa da, su ehtiyatlarının qorunmasında praktiki problemlər geniş yayılmışdır və bu problemlər üçün həm hüquqi, həm də institusional səviyyədə yeni yanaşmalara ehtiyac var (European Commission, 2000).

3. Hüquqi və institusional islahatlar üçün perspektivlər və beynəlxalq təcrübə

Azərbaycanın su ehtiyatlarının hüquqi qorunması sahəsində qarşıya çıxan problemlərin aradan qaldırılması üçün həm milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, həm də beynəlxalq təcrübənin tətbiqi zəruridir. Bugünkü vəziyyət göstərir ki, normativ bazanın olması kifayət etmir – onun işlək mexanizmlərə çevrilməsi və daim yenilənməsi lazımdır (Rahimov, 2022). İlk növbədə, qanunvericiliyin modernləşdirilməsi məsələsinə baxmaq lazımdır. Hazırda qüvvədə olan “Su haqqında” Qanun 1997-ci ildə qəbul edilib və bu müddət ərzində cəmiyyətin tələbləri, iqlim və texnoloji dəyişikliklər ciddi şəkildə dəyişib. Yeni qanunvericilik su resurslarının qorunması ilə yanaşı, istifadəsinin səmərəliliyi, su itkisinə görə məsuliyyət və rəqəmsal nəzarət kimi müasir elementləri də əhatə etməlidir (OECD, 2023).

İkincisi, beynəlxalq hüquqi modellərdən istifadə etmək mümkündür. Məsələn, Avropa İttifaqının “Su Çərçivə Direktivində” əsas prinsip su ehtiyatlarının hövzə əsaslı idarə edilməsidir. Bu modelə görə, su obyektləri coğrafi və ekoloji baxımdan bir sistem kimi idarə olunur. Azərbaycanda da Kür və Araz çay hövzələri üzrə ayrıca idarəetmə strukturlarının yaradılması, bu sahədə monitorinqin və hesabatlılığın gücləndirilməsi məqsədəuyğun ola bilər (UNDP Azerbaijan, 2021).

Üçüncü istiqamət institusional islahatlarla bağlıdır. Su ehtiyatlarının idarə olunması ilə bir neçə dövlət orqanı məşğuldur. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Meliorasiya və Su Təsərrüfatı ASC, Səhiyyə Nazirliyi və bələdiyyələr bu prosesdə iştirak edir. Amma aralarında məlumat paylaşımı və koordinasiya çox zaman zəifdir. Bu səbəbdən vahid məlumat bazası, rəqəmsal icazə sistemi və vahid su resursları idarəetmə mərkəzi yaradılmalıdır (Məmmədli, 2023).

Dördüncü məsələlərdən biri ictimai iştirak və şəffaflıqdır. Su ehtiyatlarının qorunması yalnız dövlətin məsuliyyəti deyil, həm də vətəndaş cəmiyyəti və istifadəçilərin dəstəyini tələb edir. Su sahəsində verilən qərarların ictimai müzakirəyə açıq olması, məlumatlara çıxış imkanlarının artırılması və ictimai nəzarətin stimullaşdırılması hüquqi baxımdan vacib məsələlərdəndir.

Sonda isə beynəlxalq donor qurumlarının dəstəyi ilə pilot layihələrin icrası və hüquqi mexanizmlərin tətbiqində təcrübə mübadiləsi Azərbaycanda bu sahənin inkişafına təkan verə bilər. UNECE, UNDP və Avropa İttifaqının dəstəyi ilə həyata keçirilən proqramlar bu baxımdan mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Nəticə

Su ehtiyatlarının hüquqi qorunması yalnız ətraf mühitin mühafizəsi baxımından deyil, həm də ölkənin sosial və iqtisadi davamlılığının təmin olunmasında strateji əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan Respublikasında bu sahədə mövcud olan hüquqi baza, xüsusilə “Su haqqında” və “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” qanunlar müəyyən çərçivə yaratsa da, dəyişən iqlim şəraiti, artan su tələbatı və transsərhəd risklər bu çərçivənin davamlı yenilənməsini və təkmilləşdirilməsini zəruri edir. Tədqiqat göstərdi ki, ölkədə su ehtiyatlarının idarə olunması və qorunması sahəsində bir sıra praktiki və hüquqi boşluqlar mövcuddur. Bunlara sənaye və kənd təsərrüfatı çirklənməsi, suvarma sistemlərində su itkiləri, transsərhəd suların qeyri-müəyyən hüquqi statusu və nəzarət mexanizmlərinin zəifliyi daxildir. Məlumat mübadiləsi və monitorinq sistemlərinin texnoloji və hüquqi baxımdan zəif qurulması da mövcud problemlərin daha da dərinləşməsinə səbəb olur.

Bu səbəbdən su ehtiyatlarının qorunması sahəsində hüquqi və institusional islahatlar vacibdir. Yeni qəbul olunacaq “Su Ehtiyatlarının Qorunması haqqında” müasir yanaşmalı qanun layihəsi bu resursların idarə olunmasında hövzə əsaslı idarəetmə, rəqəmsal nəzarət sistemləri, ictimai iştirakçılıq və məsuliyyət mexanizmlərinin sərtləşdirilməsi kimi elementləri özündə əks etdirməlidir. Bundan əlavə, beynəlxalq təcrübənin, xüsusilə Avropa İttifaqının Su Çərçivə Direktivinin tətbiqi bu sahədə uğurlu nəticələrin əldə olunmasına töhfə verə bilər.

Nəticə olaraq, hüquqi mexanizmlərin gücləndirilməsi, effektiv idarəetmə və ictimai nəzarət vasitəsilə Azərbaycanın su ehtiyatları yalnız bugünkü istifadəçilər üçün deyil, gələcək nəsillər üçün də təhlükəsiz və davamlı şəkildə qoruna bilər.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A. (2022). Azərbaycanın transsərhəd su resurslarında hüquqi çağırışlar. *Azərbaycan Hüquq Jurnalı*, 3(17), 34–45.
2. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. (1995). Maddə 14. Hüquqi Aktlar Toplusu.
3. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. (1997). *Su haqqında Qanun* (№ 418-IQ).
4. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. (1999). *Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında Qanun* (№ 678-IQ).
5. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. (2023, layihə). “*Su ehtiyatlarının qorunması haqqında*” müasir yanaşmalı qanun layihəsi.
6. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti. (2005). *Sanitariya-mühafizə zonalarının yaradılması və istifadəsi qaydaları haqqında qərar* (№ 168).
7. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi. (2022). *Azərbaycanın su ehtiyatları üzrə illik hesabat*.
8. European Commission. (2000). *EU Water Framework Directive* (2000/60/EC). Brussels.
9. OECD. (2023). *Water Governance in Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia: From strategy to implementation*. OECD Publishing.
10. Məmmədli, F. (2023). Su ehtiyatlarının idarə olunması və hüquqi tənzimlənməsi: Beynəlxalq təcrübənin Azərbaycanda tətbiqi. *Milli İqtisadiyyat və Hüquq*, 2(5), 56–66.
11. UNECE (United Nations Economic Commission for Europe). (1992). *Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*.
12. UNDP Azerbaijan. (2021). *Water Governance and Climate Resilience in Azerbaijan*. BMT İnkişaf Proqramı, Bakı Ofisi.
13. Hasanova, L. (2021). Su təhlükəsizliyi və regional əməkdaşlıq məsələləri. *İctimai Elmlər və Müasir Tədqiqatlar*, 9(2), 77–89.
14. International Water Association (IWA). (2020). *Global Water Quality Guidelines*. IWA Publishing.
15. Rahimov, K. (2022). İqlim dəyişikliyinə su ehtiyatlarına təsiri və hüquqi mexanizmlər. *Ekoloji Tədqiqatlar Jurnalı*, 5(1), 20–29.

Daxil oldu: 01.09.2025

Qəbul edildi: 02.12.2025